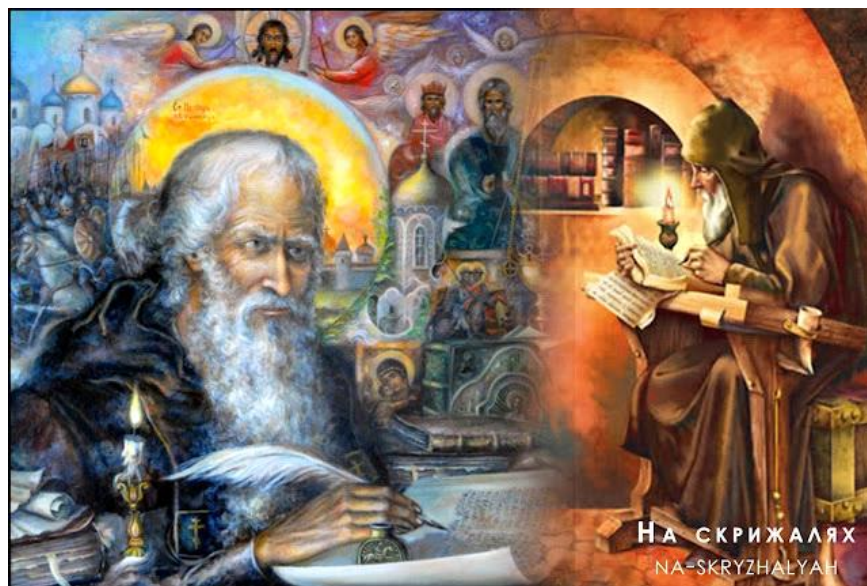

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БІБЛІОТЕКА

СТАРОЖИТНОСТІ ПЕЧЕРСЬКА

Тематичний дайджест

Київ 2023

Старожитності Печерська : тематичний дайджест / НТУ, Бібліотека;
укладачі : зав. інформаційно-бібліографічним відділом Л. В. Колісник,
головний бібліограф Н. Д. Валітова. – Київ : НТУ, 2023. - 41 с.

На високих дніпрових кручах, перекинувшись протягом минулого століття на лівий берег річки, стоїть вічний Київ – символ безсмертя українського народу. У світі Київ відомий як столиця не лише сучасної України, але й могутньої середньовічної держави, що звалася Руссю, звідки понад 1000 років тому світло християнського вчення засяло для східних слов'ян, поширившись далеко навкруги.

Як колись, так і сьогодні Печерськ уособлює Київ: саме сюди, до Києво-Печерського монастиря, йшли звідусіль прочани. У дванадцятому сторіччі монастир дістав статус Лаври. Тоді ж поблизу виникло поселення Печерське, що стали прообразом Печерського містечка – нинішнього Печерського району. Печерськ – від слова «печери».

Герб Печерського району – офіційний символ району м. Києва

Фігура Нестора-літописця на гербі Печерська, якого мешканці вважають символом віри, добра та служіння народу, символізує давню історію району та наявність на її території чисельних храмів і церков.

Чернець Києво-Печерського монастиря Нестор рік за роком ніс незвичайний монарший послух – описував минувшину: події від всесвітнього потопу, від Ноевого ковчега до сьогодення.

Історик і письменник Київської Русі, Нестор, мабуть, не до кінця усвідомлював, який неоціненний дар зробив наступним поколінням. «Повість минулих літ» - першооснова вивчення історії нашого народу.

З особливою ретельністю описує Нестор Подніпров'я, зокрема подорож по Дніпру апостола Андрія в I ст. н. е., наголошуючи, що з усіх місць, які довелося бачити апостолові, він найбільше уподобав гори, де згодом постав наш Київ.

Автор «Повісті минулих літ» постає перед нами державним діячем, який прагнув, щоб ті, хто читатиме його твір, не лише поринали в минуле, а й взяли з історії урок на майбутнє.

Автори емблеми – члени спілки художників України Марко Галенко та Леонід Батинський.

Церква Спаса на Берестові

Храм побудовано Володимиром Мономахом, який бажав мати в ньому усипальню для своєї родини. Під 1138 роком повідомляється, що померла Єфимія Володимирівна і похована на Берестовому, у святому Спасі, під 1157 роком про поховання Юрія Долгорукого в літописі записано: «Того ж року помер благовірний князь Георгій Володимирович, в Києві, 15 травня, і похований в церкві Спаса святого на Берестові».

Від первісної споруди церкви зберігся один перший ярус прямокутного притвору.

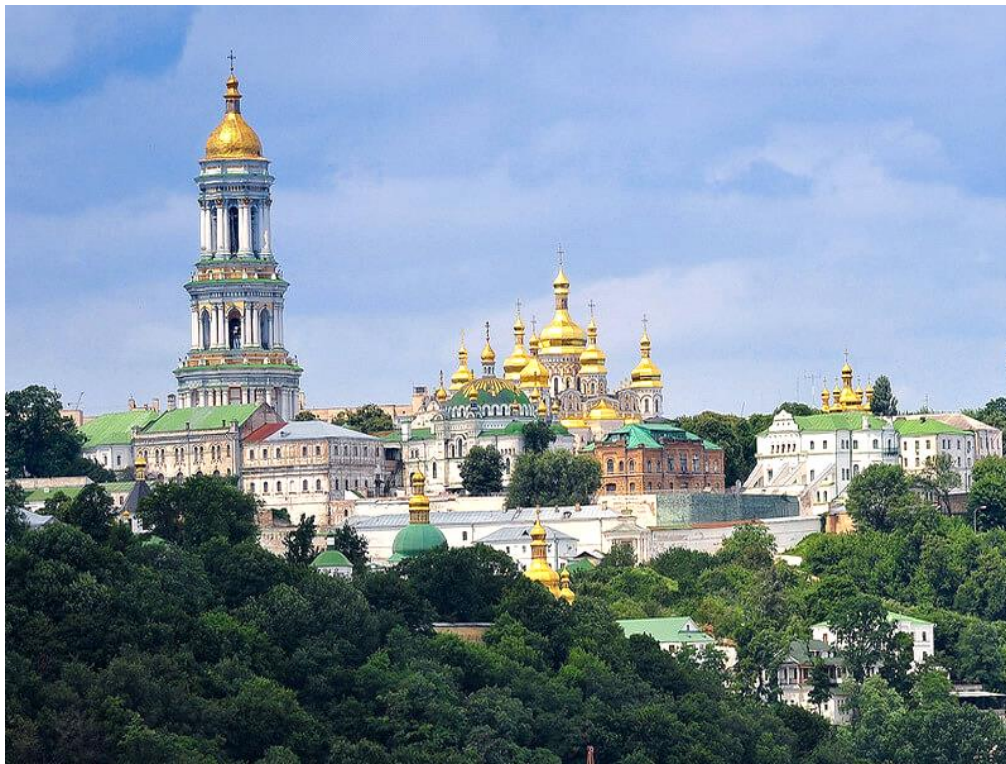
У 1644 р. митрополит Петро Могила відновив уцілілу частину храму. Поступово церква Спаса перетворилась із скромної однокупольної церкви на п'ятикамерний храм, увінчаний п'ятьма банями з маківками, подібними до лаврських. На розвиток структурної будови храму великий вплив мала архітектура Києво-Печерської лаври.

У 1814 р. прибудована ампірна дзвіниця. В тому ж році дах церкви було вкрито бляхою замість гонту, підлога – викладена чавунними плитами.

У такому вигляді ця пам'ятка збереглася до нашого часу.

Києво-Печерська Лавра

Справжнє серце Печерська – Києво-Печерська Лавра, що веде початок від 1051р. Назва її походить від печер, віддавна улаштованих ченцями-самітниками у дніпровських кручах, довкола яких виник монастир, згодом широко відомий як Києво-Печерська Лавра.

У «Повісті минулих літ» написано, що якийсь чоловік з міста Любеча, на Чернігівщині, подався на Афон у Грецію, де був пострижений у ченці під ім'ям Антонія. Після чого повернувся на батьківщину й опинився у Києві. Оселився в печері, викопаній пресвітером Іларіоном, що згодом став митрополитом.

Антоній знайшов серед ченців багато послідовників. Коли їх стало вже дванадцятьох, Антоній призначив їм ігуменом Варлаама. Сам він подався на сусідню гору і викопав там другу печеру, яка нині зветься Ближньою.

Залишена Антонієм чернеча громада швидко розросталася. З часом її ігумен звернувся до великого князя Ізяслава Ярославича з чолобитною, вимолюючи в нього над печерну гору. Князь задовольнив це прохання і ченці побудували там надпечерний монастир з церквою, келіями та іншими будовами.

За твердженням літописця, це був початок існування монастиря, а оскільки раніше ченці жили в печері, то він «прозваний Печерський монастир».

Найдавніша історія Печерського монастиря невіддільна й від імені Феодосія. Він розбудував і впорядкував обитель, запровадив суворі правила чернецького життя за статутом Студійським. За Феодосія почалося формування місцевої школи храмового зодчества, справжнього розквіту набуло українське ікономалювання. До Феодосія всі ікони, включаючи чудотворний образ Успіння Богородиці для Великої Церкви, були привезені з Візантії та Балкан. Феодосій прикрасив підземні (печерні) та надземні церкви багатьма іконами, намальованими в Києві. Феодосій будує нову церкву на честь Богородиці, згодом названу «церквою Феодосія», куди були перенесені його нетлінні останки.

Києво-Печерський монастир відіграв важливу роль у політичній історії Давньої Русі. В монастирі готувалися кадри вищого духовенства.

Все, що написано про Києво-Печерську Лавру, про її майже десятивікову історію, то, 85% написаного припадає на період XVII – XVIII ст. Це була вершина духовної та культурної місії Лаври на тлі шести попередніх і двох майбутніх століть. То був «золотий вік» монастиря.

Можна виділити такі основні напрями місії Києво-Печерської Лаври доби «золотого віку»:

- У Лаврі відновилось капітальне храмове будівництво. Вона стає провідним центром передової архітектурної думки в галузі сакральної архітектури і базою становлення нового національного стилю.

- У Лаврі відкрита перша у Центральній і Східній Україні друкарня, почато книгодрукування і зразкове оформлення книг.

- Мистецькі майстри ікономалярства, гравюри, малюнка, різних ремесел набувають загального і міжнародного статусу.

- У Лаврі вперше в Україні виконана гравюра на металі.

- У Лаврі написані найважливіші богословські праці, літературні твори різних жанрів, полемічні трактати і релігійно-політичні документи.

- Лаврі була однією з засновниць першого вищого навчального закладу в Східній Європі – Києво-Могилянської академії, яка виникла в 1632 році.

- Лавра стала одним із світових центрів міжконфесійного православно-католицького діалогу, осередком православної богословської думки.

На жаль, із другої половини XVIII ст. гармонія була порушена. 1767 року цариця Катерина II скасувала гетьманство в Україні, й Україна стала колонією Російської імперії. Крок за кроком все українське витіснилося з Лаври. Відчуження Лаври від духовно-культурних зв'язків із християнським Півднем і

Заходом посилилось тим, що в монастирі була зведена нанівець мистецька й просвітницька діяльність. Занепад освіченості, богословської й філософської думки.

На початку XIX ст. уряд розпорядився закрити найстаріший вищий начальний заклад у Східній Європі – Києво-Могилянську академію. Тепер Лавра виявилася відрізаною не тільки від зовнішнього світу, а й від знань, від передовою думки.

Незважаючи на тривожні події в Україні, Лавра вела тоді капітальне будівництво, повністю оновила храми, побудувала нові. На схилах Печерських пагорбів будувалися готелі, що давали монастиреві прибуток. Будуються нова трапезна, лікарня, водонапірна вежа, електрична станція, на початку XX ст. – церква для київських митрополитів.

XIX і XX ст. позначені занепадом мистецьких ремесел у Лаврі. Загальний занепад мистецтва не обминув і друкарні.

З другою половиною 20-х років почалося гоніння на Українську православну церкву.

У 1926 р. під приводом «збереження історичних і художніх цінностей» більшовицький уряд України оголошує Лавру «державним історико-культурним заповідником» що фактично означає кінець монастиря.

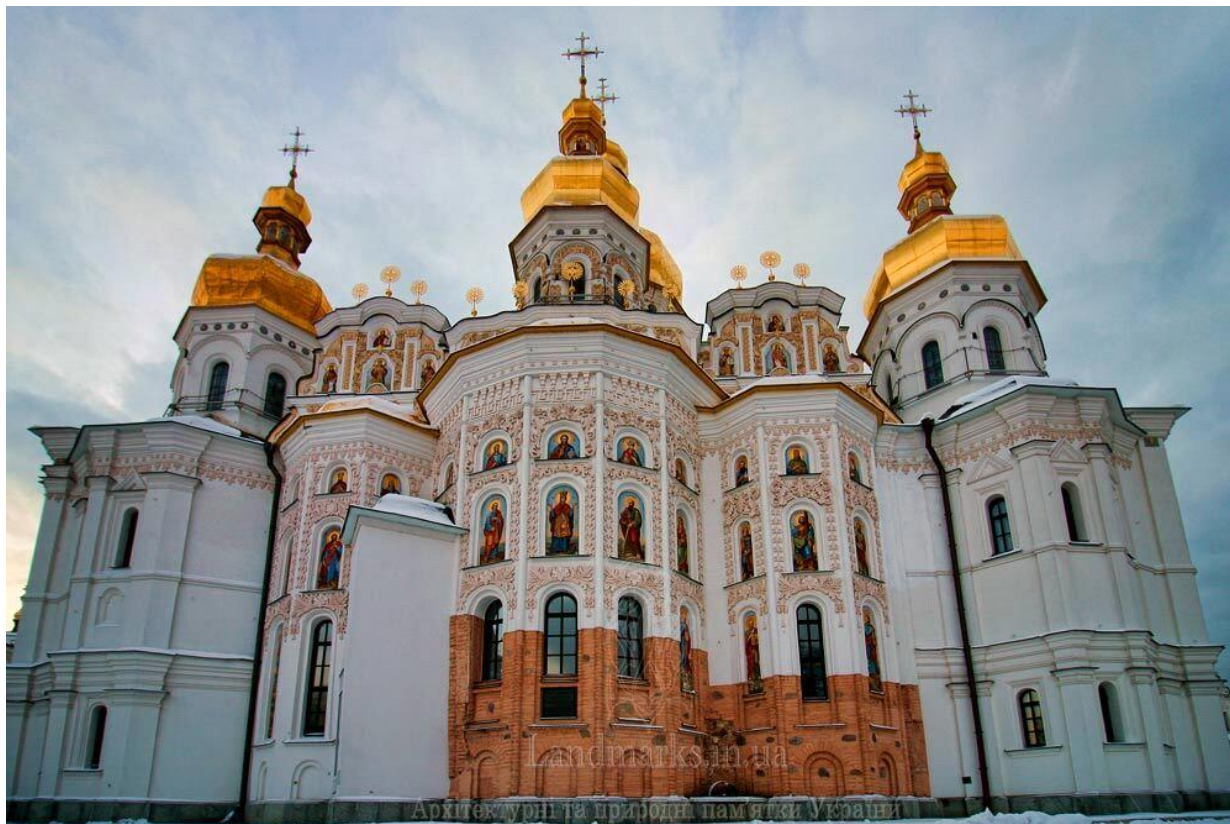
Сьогодні Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник – найбільший музейний комплекс України, де зосереджено 144 споруди, 122 з них – пам'ятники історії і культури. Серед них – 2 унікальних підземних комплекси, храми, пам'ятки архітектури XI – XIXст., численні виставкові приміщення.

На території заповідника розміщені музеї: Музей книги і друкарства України, Музей українського народного декоративного мистецтва, Музей театального музичного та кіномистецтва України, Музей історичних коштовностей України. У музеях і фондах можна побачити рукописи старовинних книг, ікон, колекції тканин і вишивок, роботи з дорогоцінних металів, стародавні гравюри та витвори сучасних митців.

У 1990 р. 14-та сесія міжнародного комітету ЮНЕСКО внесла Києво-Печерську Лавру до «Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО».

Успенський собор

За легендою місце для будівництва храму вказав Антонію сам Господь. 1073 року було закладено фундамент першої мурованої Великої Церкви, собору Успіння Божої Матері. Спорудження тривало 16 років. Після закінчення будівництва почалося оздоблення його інтер'єру.

Літописці засвідчують, що церква Успіння Пресвятої богородиці була справжньою окрасою монастиря. Звідусіль було видно її позолочені бані, увінчані великим хрестом з чистого золота. Навколо церкви було зведено кам'яний мур і двоє воріт кам'яних. Одними входили царі, князі й духовенство, а іншими – народ і мертвих вносили на поховання.

За «Патериком...» храм будували греки, але на плінфі, знайденої в 1972 р. був надпис болгарською мовою. Можливо, що запрошені майстри з Константинополя були болгарами. Розташування художніх композицій в храмі було схоже з тим, що було у Софійському соборі.

Декілька століть простояв храм сплюндрований, пограбований, зруйнований татаро-монгольськими ордами Батия. У 1470 р. собор був відновлений, тоді ж в храмі з'являються рельєф Оранти та триптих Богородиці і засновників Антонія та Феодосія.

Значні добудови відбулися у 1654 – 1661 рр. Так собор став п'ятиглавим, з'явилася ціла система приділів до ядра церкви. Пожежа 1718 р. нанесла Печерському монастирю значної шкоди і відбудова почалася саме з Успенського собору, від якого лишилася лише кам'яна основа. Вогонь знищивши все, пощадив чудотворну ікону Успіння Богородиці.

Існує легенда про те, як Богородиця, з'явившись перед Антонієм сказала: «Хочу тут жити». Коли цар Петро I дізнався про дивовижне спасіння ікони, він подарував Лаврі лампадку для ікони, яка була щедро прикрашена діамантами. Від тоді склалася традиція: 15 серпня на свято Успіння чи коли храму погрожувала небезпека, здійснювалася хресна хода, на чолі якої несли чудотворну ікону.

Тяжких втрат зазнала Лавра на початку Другої світової війни. 20 вересня німці зайняли Лавру, встановивши тут батареї зенітної артилерії. 3 листопада 1941 р. після обіду вибухом величезної потужності Успенський собор було перетворено на купу каміння.

Дослідження й експериментальні роботи на майданчику собору тривали від 1986 до 1998 років. Мурування стін розпочалося наприкінці 1998 року. Хрест на центральній бані відбудованого собору освятили менше ніж через рік, 28 жовтня 1999 року. А на весні 2000 року основні будівельні роботи на соборі були вже завершені. Це відтворення здійснила корпорація «Укрреставрація». Собор освячено 28 серпня 2000 року.

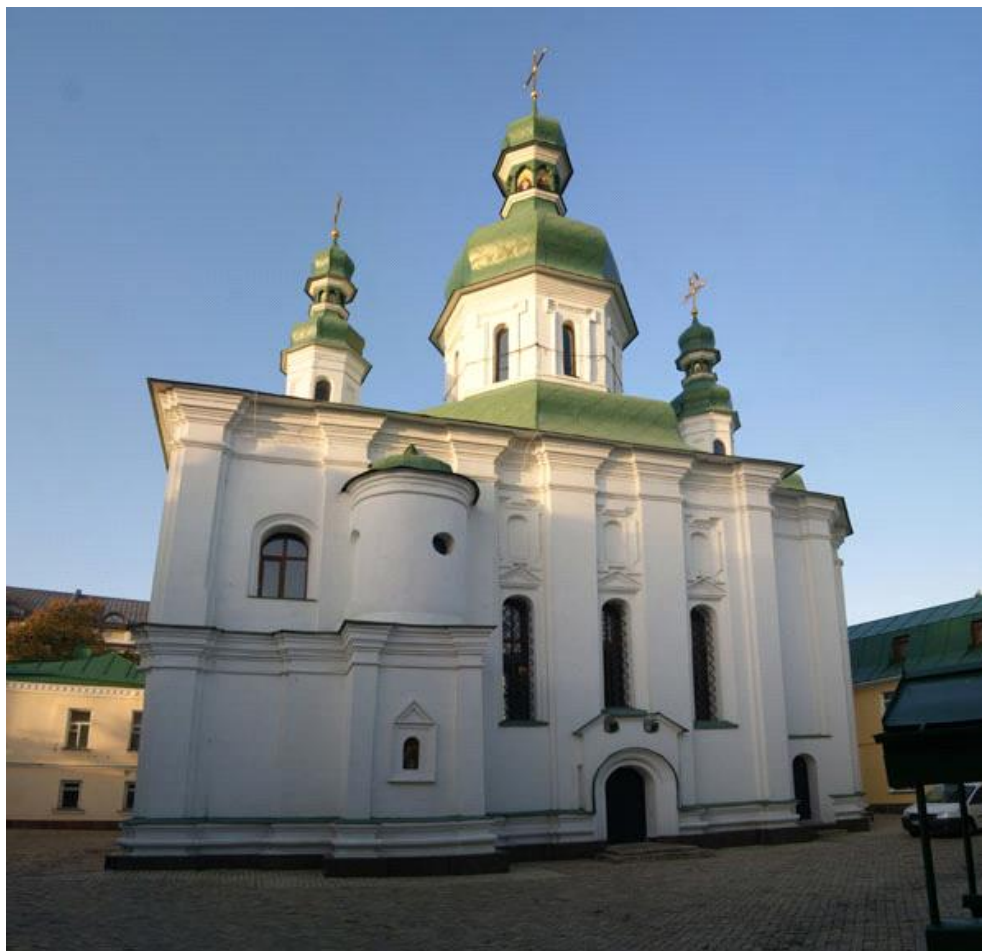
Велика Лаврська дзвіниця.

Велика Лаврська дзвіниця вважається найвищою з всіх чотирьох монастирських дзвіниць - 96,52 м. Чотириярусна дзвіниця була зведена в 1731 – 1745 рр. за проектом німецького архітектора Й. Г. Шеделея. Загальна вага дзвонів (до радянської влади) складала 96 тон. Після руйнівного втручання збереглося декілька дзвонів.

Зберігся трьохтонний дзвін «Балик», відлитий для Лаври у 1613 р. на кошти київського бургомистра. Особливістю годинникового механізму з курантами є відсутність зовнішнього циферблату. Кожна година відбивається ударами двохтонного дзвона і кожні 15 хвилин відбиваються маленькими дзвонами.

Церква св.Феодосія Печерського

Ця гарна і витончена церква, розташована у центрі невеличкої садиби, оточеної муром є частиною монастирського комплексу. Саму церкву спорудили в 1698 – 1700 рр. Відомий козацький меценат полковник К. Мокієвський надав кошти на будівництво кам'яного храму на місці дерев'яної церкви XII ст.

За легендою, вона стояла над пеньком посеред лісу, на який втомлені ченці поставили труну з мощами преподобного Феодосія, ігумена Печерської Лаври, коли переносили її з печери до Успенського собору.

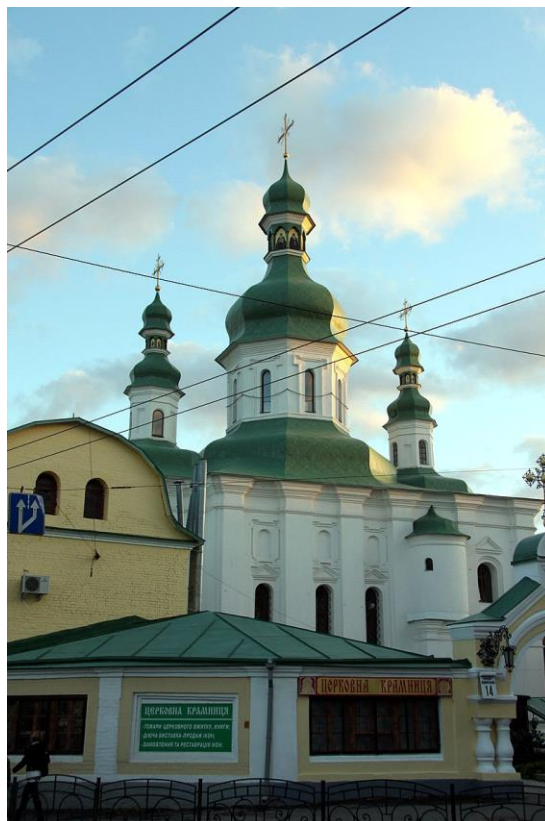
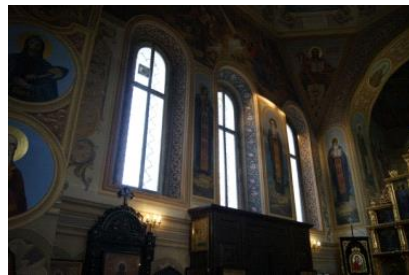
У 1720-х роках церква називалася ринковою з нагоди відкритої біля неї торгової площі.

Відвідували церкву Св. Феодосія не лише для того, щоб ушанувати засновника Києво-Печерської Лаври, а й щоб прикласти до надісланих царем у 1672 р. двох ікон – Пресвятої Богородиці Живоначального Джерела та преподобного Сергія Радонезького.

Храм неодноразово перебудовували й реставрували. Кам'яна дзвіниця замість дерев'яної постала у 1831 – 1842 рр. У 1896 р. за проектом В. Ніколаєва з'єднали західну частину церкви з нижнім ярусом дзвіниці, влаштували теплу церкву з приділом в ім'я Івана Воїна, до північного порталу прибудували тамбур, підняли рівень підлоги, у сходових маршах пробрили зовнішні двері.

До комплексу Феодосіївського монастиря, крім церкви, належать будинок настоятеля, братський корпус, церковнопарафіяльна школа та проскурня (1900 р.). У 1860 р. натомість дерев'яної огорожі монастиря постала кам'яна з бароковою брамою. Згодом попід внутрішніми стінами огорожі збудували приміщення для богомольців, а обабіч воріт – крамниці для продажу церковного начиння та книжок. 1880 року церковна садиба приростає за рахунок території колишнього фортецевого складу, а в її південній частині зводять двоповерховий келійний корпус. На початку ХХ ст. при церкві діяло однокласне початкове училище.

У 1989 р. храм дослідили археологи і виявили під підлогою порушений могильник XIV – XV ст. У вівтарній частині вперше в Україні знайшли литовський динарій рідкісного для Києва типу.

Трапезний храм.

Церква св. Антонія та Феодосія, відома як трапезний храм, була зведена на місці раніше тут бувших однойменних церков. Остання побудована у 1895 р. за проектом В. Ніколаєва. За його задумкою купол Трапезної церкви своєю формою нагадує купол храму Святої Софії Константинопольської, доповнюють його вісім маківок стилю московських церков XVII ст.

Друкарня Києво-Печерської лаври

Перші друкарні на землях України виникли у Львові – осередку політичної, економічної та культурної активності міщанства, і у Острозі – резиденції найбагатшого і найвпливовішого тогочасного українського магната. Неслушно було б вважати обидві перші в Україні друкарні породженням локальної ситуації у Львові і Острозі, насправді, заснування друкарень у цих містах було пов'язано з потребами громадсько-політичного і культурного руху всієї України.

Складовою частиною загального піднесення культури протягом останніх десятиріч XVI – першої половини XVII ст. закономірно став і розвиток друкарства. В цій галузі найбільші заслуги мали ті соціальні верстви і ті центри, які були найактивнішими і в інших сферах духовної творчості.

Незрівнянно довговічнішими виявилися дві найбільші українські друкарні – Львівського братства і Києво-Печерської лаври.

Заснована в 1616 р., Київська лаврська друкарня працювала три сторіччя. Після закриття Києво-Печерської лаври її приміщення і обладнання до 1941 р. використовувалося друкарнею Академії наук України; нині в її будинку Музей книги і друкарства України.

З 1617 р. починається перерва в діяльності друкарні Львівського братства, але в тому самому році естафету підхопила друкарня Києво-Печерської лаври: виходить її первісток – шкільний Часослов. Засновником друкарні став син диякона львівської братської церкви Хоми Єлисей (до посвячення Іван) Плетенецький – найвизначніший діяч лаврського друкарства. Для лаврського видавництва прислужилися також Іван Борецький, який прибув до Києва зі Львова, Павло Беринда, який працював раніше в Стратині і Львові. Одним з майстрів став Тимофій Вербицький, який свої кваліфікації отримав, ймовірно, в Острозі, а пізніше працював у Кирила-Транквіліона Ставровецького. Було використано й обладнання стратинської друкарні. Таким чином, швидке піднесення київського друкарства стало можливим на базі досягнень українських друкарень, які діяли раніше.

Аскольдова могила

Аскольдова могила – частина паркового комплексу в Києві на схилах правого берега Дніпра, на перехресті Паркової дороги і Дніпровського узвозу. Урочище Аскольдова могила, що в давнину називалось Угорське, згадується на перших сторінках «Повісті минулих літ» як місце трагічної загибелі й поховання київського князя Аскольда у 882 р. З його ім'ям пов'язана доба, коли молода Київська держава утвердила себе як невід'ємну частину середньовічної Європи, а також перша спроба хрещення України-Русі.

На могилі Аскольда, через 50 років після його загибелі, велика княгиня Ольга побудувала церкву св. Миколая (Микола – це ім'я, яке прийняв Аскольд при хрещенні у 867 році).

Згодом на цьому місці був жіночий монастир, а з XII ст. – чоловічий. З'явився й монастирський цвинтар, що наприкінці XVIII ст. став міським. Тривалий час тут ховали відомих і заможних киян, були споруджені численні художні надгробки і склепи. Тут були поховані військові, пілот Петро Нестеров, гусари Київського полку, лікарі, актори, інженери, письменники (близько 2000 осіб). На Аскольдовій могилі у березні 1918 року поховали українських юнаків, що загинули під Крутами.

У 1810 р. за проектом А. Меленського було споруджено ротонду з колонадою в класичному стилі на місці, де нібито Аскольда було поховано.

У 1934 р. президія міськради ухвалила церкву закрити, кладовище ліквідувати. І все ж церква св. Миколи відродилася: у 1998 р. її відбудували і 22 травня освятили. Тепер вона належить греко-католицькій громаді.

Ланцюговий міст

Восени 1853 року напроти Аскольдової могили було відкрито Ланцюговий міст довжиною 776 метрів і шириною 16 метрів. Автором проекту одного з найбільших і найкращих на той час у Європі мостів був відомий англійський інженер Чарлз де Він'йоль. Всі металеві частини мосту виготовили в англійському місті Бірмінгемі і на 16 пароплавах доставили в Одесу. Потім на возах перевезли їх до Києва. Міст спирався на 5 мурованих биків. Кожен з них вивершувала ціла архітектурна споруда – арка з двома вежами.

Арки сполучалися величезними ланцюгами. На мосту були пішохідні доріжки з поручнями і гарні чавунні ліхтарі. Будівництво коштувало 2,5 мільйона карбованців сріблом.

1920 року, відступаючи, міст зруйнували білополяки. Відбудований за проектом Євгена Патона в 1925 році міст було названо іменем Євгенії Бош. Проіснував він до 1941 року.

У 1961 – 1965 рр. на цьому місці було зведено міст метрополітену.

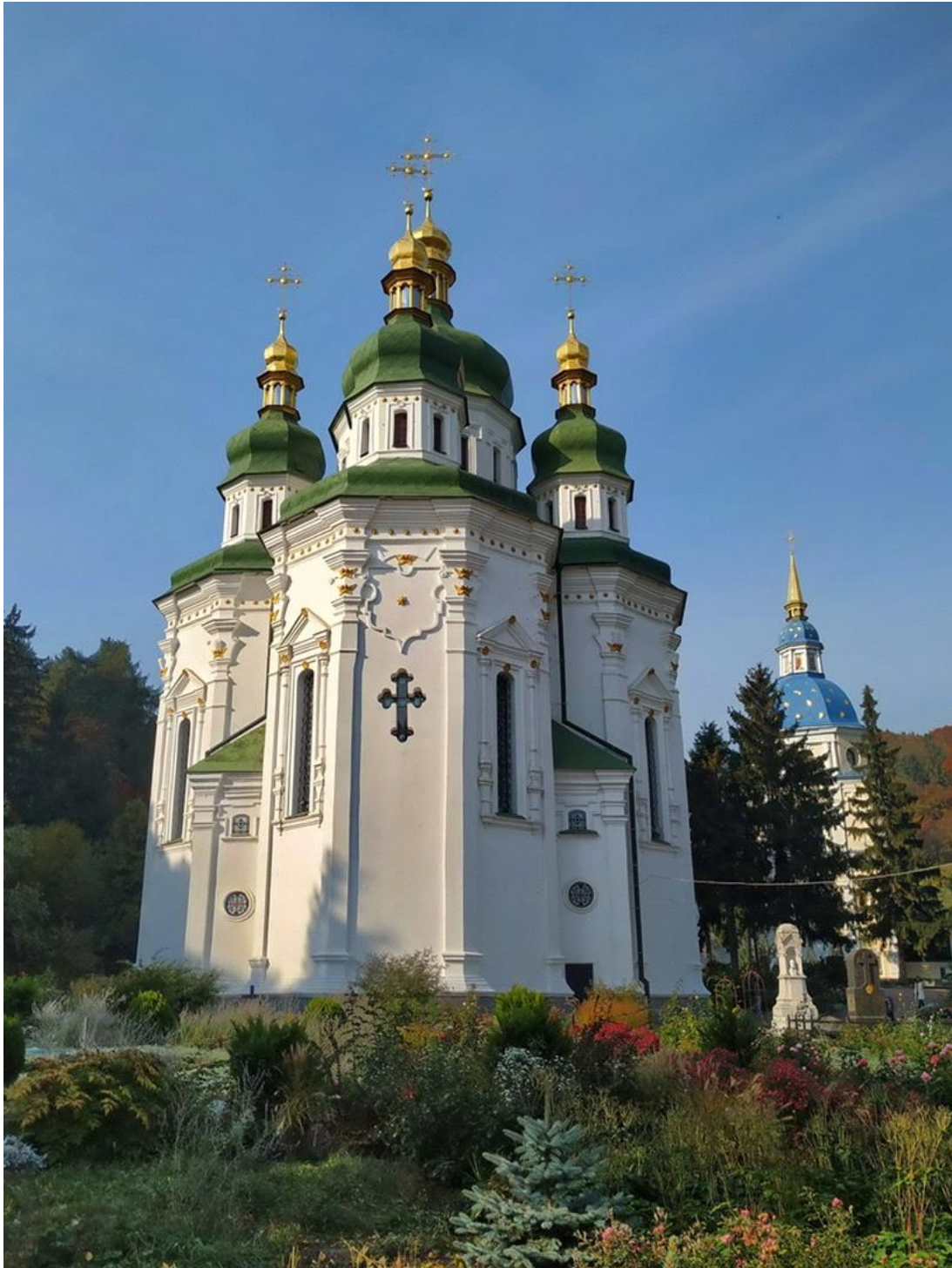
Видубицький монастир.

Це стародавній монастир у Києві, пам'ятка архітектури національного значення. Засновано його у другій половині XI сторіччя сином князя Ярослава Мудрого - князем Всеволодом Ярославичем. Першим тут постав Михайлівський собор. Через шість століть, у 1686 – 1701 рр., коштом полковника Михайла Миклашевського було зведено Георгіївський собор і трапезну з церквою Спаса Преображення, пізніше – надбрамну дзвіницю, братський корпус.

Історія монастиря починається з печер, які знаходяться неподалік від нього, на Звіринці. Вважають, що тут був підземний монастир за довго до прийняття християнства Володимиром. Коли після 988 року гоніння на християн припинилися, ченці вибралися з підпілля, заснувавши новий монастир і назвавши його Видубицьким – за назвою місцевості. Тут, біля Видубицького урочища, була переправа через Дніпро, де «видибали» за допомогою «дубів» - човнів із суцільного дуба. Мав монастир і кладовище, де поховано багато достойних людей. У 1054 році Ярослав Мудрий, роздаючи землі своїм синам, подарував урочище Видубичі наймолодшому сину Всеволоду. В 1070 році, вдячний Богові за народження сина, почав тут будівництво кам'яної церкви. Оскільки монастир стояв понад самою річкою, нову церкву присвятили Архистратигу Михаїлу-захиснику від водної стихії. У 1070 році в монастирі розпочалось будівництво мурованого Михайлівського собору.

Сучасний ансамбль Видубицького монастиря сформувався з середини XVIII століття.

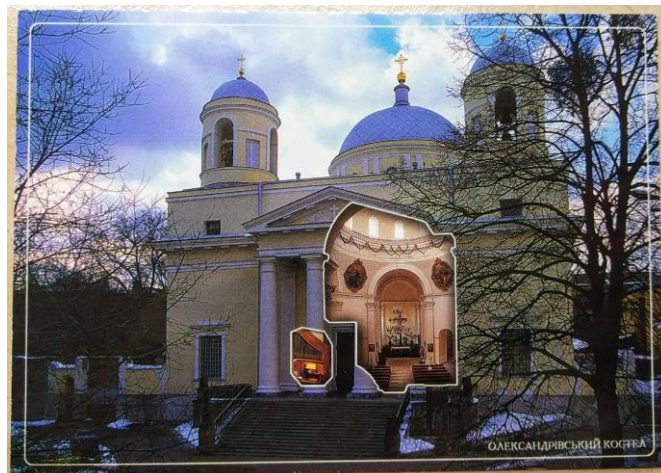

У 1967 – 1982 роках всі споруди ансамблю відреставровані під керівництвом відомого українського архітектора-реставратора Раїси Бикової.

З 1997 року тут діє чоловічий монастир Української православної церкви Київського патріархату.

З 2018 року в складі Православної церкви України.

Олександрівський костьол

У 1814 р. київська католицька громада почала у Санкт-Петербурзі клопотання про будівництво кам'яного костелу. 7 липня 1815 р. імператор Олександр I підписав дозвіл, після чого почалися довгі пошуки зручного місця. Громада обрала бастионний майданчик скасованої старої київської фортеці, що містився на відрозі Михайлівської гори за Михайлівський монастир, де за часів Київської Русі неподалік від Лядських воріт, ймовірно, існував монастир західних місіонерів.

30 серпня 1817 року київський архідекан Іохім Грабовський освятив наріжний камінь костелу на честь св. мученика Папи Олександра I. Будівництво розпочалося за проектом архітектора Пілера, але близько 1932 р. роботи зупинили на 2 роки через брак коштів. Згодом їх відновили, але вже за більш ощадливим проектом професора Франца Меховича, котрий додав до первісного вигляду костелу дві вежі над входом у стилі Берніні, а будівництво здійснювалося під наглядом київського міського архітектора Л. Станзані. У 1838 р. , коли залишилося зробити дах з куполом і вежами, знов забракло грошей, які надали граф Генрік Тишкевич і суддя Модзолевський. 1842 році нарешті костел св.Олександра був готовий, а зовнішній вигляд будівлі був відображений на малюнку, зробленому у 1846 р. Тарасом Шевченком. Десять років тривало оздоблення розкішного інтер'єру, фундаторами якого були брати Понятовські. Усередині храм просторий і світлий, прикрашений ліпленням та розписами. У костелі знаходилося багато картин, які зникли під час його закриття в 1937 році. З січня 1952 року тут був планетарій, а також розмістилася частина фондів Історичної бібліотеки. У жовтні 1990 року костьол повернуто католицькій громаді.

Микільська брама

Арсенальна площа – колишня Микільська площа – виникла у XVIII ст. Видатна фортифікаційна споруда на ній, стала межею, від якої починалася територія Печерської дільниці Києва та й самої фортеці.

У 1846 – 1850 рр. тут постала монументальна Микільська брама з казармою. Брама стала крайньою західною ланкою у низці оборонних споруд Київської фортеці, що стояли уздовж північного краю Печерського погорба.

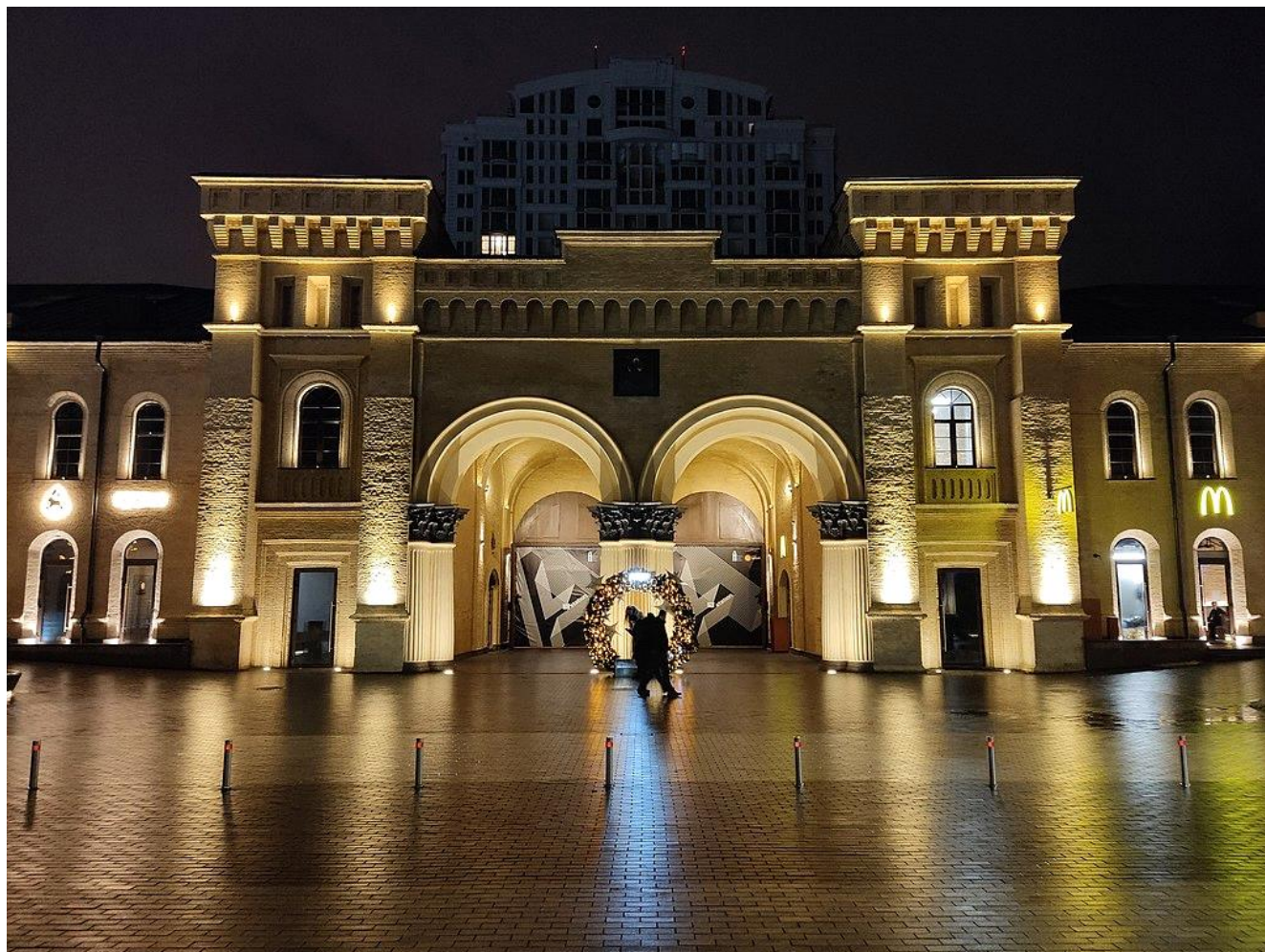
До Микільської брами із зовнішнього боку підходив глибокий рів із підвісним мостом. Складовою частиною брами був капонір, по верху якого пролягала брукована дорога. Споруда вирізнялася багатим художнім оформленням.

Проїзд на територію фортеці акцентувався колонами із бронзовими капітелями, а перед пілонами височіли майстерно вилиті ліхтарі. Дерев'яні стулки воріт прикрашали бронзові зображення лев'ячих пащ. Микільську браму справедливо вважали кращою спорудою усієї Новопечерської фортеці.

1855 року на другому поверсі лівого крила казарми була влаштована станція магнітного телеграфу – всього за кілька років після того як у Росії з'явився телеграфний зв'язок. Приймальне відділення телеграфної станції діяло і в наступні десятиліття.

На зламі XIX – XX століть як казарма, так і брама втратили первісне оборонне призначення і основний в'їзд на Печерськ через Микільську браму закрили. А поруч проклали нову дорогу з трамвайною колією.

У радянські часи споруду також використовували військові. Після війни центральну частину будівлі передали архівові Київського військового округу, а західне крило – військовій комендатурі Києва.

«Обійстя Іпсіланті»

Неможливо пройти повз унікальної за своїм архітектурним та історичним значенням садиби (І. Мазепи № 6), яка зберегла забудову першої третини XIX ст.

Першим із відомих власників був обер-комендант Києво-Печерської фортеці Філіп Вігель. Близько десяти років він з родиною займав комендантський будинок на території фортеці. Нарешті Ф. Вігель вирішив побудувати власний особняк. Він для цього обрав престижну ділянку навпроти садиби Розумовського та Микільського монастиря. У 1799 р. тут постав будинок у стилі класицизму.

Початок забудові садиби Ф.Вігеля збігся з його опалою: за наказом царя Павла I його відправили у відставку.

У 1806 р. садибу на Печерську придбав полковник О. Будлянський, який через два роки продав її князеві Костянтину Іпсіланті.

План садиби та креслення фасаду і поверхів особняка виконав відомий архітектор А. Меленський. Це характерний для доби класицизму садибний комплекс, що складався з двоповерхового особняка та розташованих обабіч нього прямокутних корпусів, які виходили бічними фасадами на лінію вулиці, а головними на двір. Між особняком та флігелями було двоє парадних воріт.

Найбільш відомий домовласник садиби – грек Костянтин Іпсіланті, мешкав тут у 1808 – 1826 рр. Він був політичним діячем, дипломатом, великим драгоманом (тобто офіційним перекладачем) Оттоманської Порти, господарем Молдови і Валахії. У 1807 році Іпсіланті змушений залишити батьківщину (був прибічником інтересів Російської імперії на Балканах).

Поховали князя у Георгіївській церкві (стояла у сквері на розі Рейтарської та Георгіївського провулка). Від 1997 року відреставрований надгробок Іпсіланті можна побачити перед одним із корпусів Києво-Печерської Лаври. Сама могила історичного діяча не збереглася.

1821 року вдова Лизавета Іпсіланті виїхала з Києва, а садибу здавала в оренду. З 1834 року маєток став власністю Києво-Печерської Лаври аж до 1924 року.

У 1834 – 1837 рр. Лавра провела реконструкцію садиби (архітектор Людвіг Станзані).

Спочатку звели два нові флігелі та служби у дворі, а також нову браму на подвір'ї. Головний будинок з якихось причин залишився без реконструкції.

У 1867 – 1874 рр. на другому поверсі працювала іконописна школа Києво-Печерської Лаври, де навчалося понад 20 юнаків. Певний час керував школою і викладав малювання відомий живописець академік Опанас Рокачевський.

У 1881 – 1883 рр. в будинку мешкав Адріан Прахов – мистецтвознавець, художній критик, археолог, професор імператорської академії мистецтв Санкт-Петербурзького та Київського університетів.

Сьогодні на це обійстя претендує Київське товариство греків ім. Костянтина Іпсіланті.

Лікарня Попових

У 2001 році з'явилася багатоповерхова новобудова з червоної цегли (вулиця І. Мазепи № 10) у глибині якої сховався двоповерховий флігель. Він будувався ще у 1830 – 1840-х роках як особняк поміщика Комаровича.

Від 1845 р. тут мешкали нові власники – генерал війни 1812 року Михайло Бердяєв та його дружина Олена – рідні дідусь та бабуса майбутнього уславленого філософа Миколи Бердяєва. Юнаком він навчався у Київському кадетському корпусі, а після вступив до університету св. Володимира на природниче відділення фізико-математичного факультету. У 1898 р. його відрахували після арешту за участь у соціал-демократичному русі.

Свій вклад у розвиток культури України зробив і брат Миколи – Сергій Бердяєв (лікар за фахом). Він виступав як поет і публіцист, писав українською та російськими мовами. Досліджував творчість І. Карпенка-Карого, М. Лисенка; перекладав І. Франка, О. Маковея, М. Вороного.

У 1886 році новий власник садиби купець 2-ї гільдії Микола Попов (1815 – 1894) заснував тут безкоштовну «Глазную больницу потомственных почетных граждан Николая Фаддеевича и Елизаветы Гавриловны Поповых». Її розмісти ли саме у флігелі, який заради цього розширили. Утримували лікарню за відсотки з капіталу в 100 тисяч рублів, який пожертвували Попови.

Це була єдина очна лікарня на весь Південно-Західний край, яка опікувалася хворими з усіх куточків України. Тут працювали доктори медицини Б. Абель, М. Козловський, професири І. Сікорський (батько авіаконструктора Ігоря Сікорського), Ф. Борнгаупт, М. Волкович, А. Модестов. З 1915 року головним лікарем був відомий окуліст Володимир Думитрашко.

Володимир Ніколаєв та Михайло Артинов відомі київські архітектори брали участь у розбудові садиби. У 1899 році за проектом останнього по лінії вулиці звели одноповерхову їдальню для хворих. Рівно через 100 років будинок знесли, а на його місці звели багатоповерхове житло.

У 1920-ті роки медичний заклад перейшов у власність держави і продовжував працювати. У повоєнні часи садибу зайняла Перша клінічна міська лікарня Печерського району. В останнє десятиліття тут розташувалися офіси.

З гімназії – університет

В цьому будинку на площі Слави колись була чоловіча гімназія.

Питання відкриття навчального закладу на Печерську було нагальним і вперше обговорювалося міською думою в лютому 1882 року. Суперечки щодо місця розташування гімназії та коштів для неї точилися б довго, якби не Терещенко. Своїм заснуванням гімназія зобов'язана відомому землевласникові, підприємцю, меценату і благодійнику Миколі Артемовичу Терещенку (1819 – 1903). Він пожертвував 100 000 руб. на спорудження нового закладу. Керівництво Київського навчального округу пропонувало розмістити гімназію на Липках, заселеній найгустіше. Кріпосний провулок – те місце, де нині Центр культури, просвіти та дозвілля Збройних сил України. На всьому Печерську землями розпоряджалося військове відомство, воно і виділило ділянку на розі вулиць Микільської (нині І. Мазепи) та Еспланадної (нині Омеляновича-Павленка).

Проект будівлі розробив інженер-архітектор Микола Чекмарьов, і у квітні 1885 року розпочалося її спорудження. Але 1 вересня 1885 року гімназія була не добудована, навчальний округ найняв тимчасове приміщення у будинку № 16 по Микільській вулиці (нині Івана Мазепи), де гімназія відкрилася 10 вересня 1886 року.

У 1960-і роки будинок був повністю перебудований для розширення аудиторій Київського автодорожнього інституту (нині Національний транспортний університет).

Будинок з химерами архітектора В. Городецького

Це найвідоміша будівля у Києві. Будинок розташований неподалік від Палацу президента України, а на початку ХХ століття все було інакше. Тоді в цій частині міста були проведені роботи по впорядкуванню цієї доволі занедбаної території. Нинішній театр ім..

І. Франка (театр Соловцова) побудували на місці осушеного Козиного болота. Ділянка землі на кручі, що височіла над театром, продавалася на міському аукціоні за дуже низькою ціною. Будувати будинок на цьому крутому схилі було божевіллям, втраченими даремно часом і грошима.

Два роки по тому там уже стояв будинок з химерами, який побудував талановитий київський архітектор Владислав Городецький для своєї родини. Будинок з боку схилу мав шість поверхів, а з іншого три. Він налічував сім квартир. Приміщення для прислуги, підземний гараж для кінних екіпажів і особистого автомобіля самого архітектора, невеликий корівник.

Будинок з химерами побудований у стилі модерн у 1902 – 1903 рр. Це був перший будинок у Києві, зведений з використанням нового матеріалу – цементу. Власник одного з перших у місті цементних заводів задля реклами свого товару безкоштовно постачав цементом будівництво В. Городецького. «Ви мусите переконати всіх, що цемент надійніший будівельний матеріал, ніж вапно», - твердив він архітекторові. Так і виріс цей будинок як своєрідна реклама. Неофіційно він зветься «Морське дно».

Зовнішнє оформлення будинку і внутрішні інтер'єри не повторюються більше ніде. У них відбилися не тільки фантазія й майстерність архітектора, але і його пристрасть до полювання. Фасад багато прикрашений фігурами реальних істот гіпертрофованих розмірів. Тут дівчата верхи на рибах (їх часто мають за русалок), що розкинули свої сіті; і дельфіни, і морські гади; крокодили; величезні жаби; голови носорогів; антилоп; ящірок, що стрімко біжать по струнких колонах; орли, що хижо розправляють крила; слони, хоботи яких служать водостоками під час дощу.

Що стосується внутрішнього декору – він ще більш примхливий, ніж зовнішній. Якщо входити з центральних дверей – то перше приміщення відразу дивує й захоплює. Стіни цієї кімнати покриті розписами, на яких зображено підводний світ із затонулими кораблями. Центр стелі прикрашає ліпнина у вигляді спрута. Щупальця цього декоративного восьминого виконані у вигляді сплетіння раковин, морських зірок, рослин. Усі вони розфарбовані в різні кольори та вкриті шаром перламутру. Виготовлений цей величезний восьминог з гіпсу.

Цей будинок було задумано використовувати в якості прибуткового. Шість з семи квартир здавалися в оренду людям. А один поверх – третій з боку двору, а перший з боку центрального входу, з вулиці Банкової, займала квартира самого Городецького. Планування кімнат було складено таким чином, що перші сонячні промені світили у вікна прислуги: куховарок та покоївок. Це й логічно, адже персонал, що обслуговує, повинен просипатися першим щоб вчасно, ще до пробудження мешканців, приготувати все необхідне. Ближче до полудня сонце потрапляло в кабінет Городецького, де він зазвичай працював у цей час, а наприкінці дня заглядало у вітальню.

У колишній вітальні зараз розташовується малий переговорний зал. Найяскравішою оздобою цієї кімнати також є ліпнина, що зображує гірлянди квітів ірисів. Виконана вона у білих, рожевих та ніжно-зелених тонах. У колишній вітальні, як і в інших кімнатах, встановлені старовинні груби, облицьовані кахлями рідкісної краси. Усі печі справні і в будь-який момент їх можна розтопити.

З залу-вітальні зі спрутом на верхні поверхи ведуть сходи з білого мармуру. Між 4 і 5 поверхами на сходах, ще при Городецькому, було встановлено електричний світильник у вигляді гігантського сома – він працює й зараз. Характерно, якщо зовні будинок прикрашають живі тварини, то всередині всі вони представлені вже у вигляді здобичі мисливця.

Пристрасть до полювання закинула архітектора Владислава Городецького в Африку. Сафарі в Кенії коштувало чимало, тому у 1912 році він заклав особняк Київському суспільству взаємних кредитів, але повернути собі його вже не зміг. У 2003 – 2004 р. пройшла реконструкцію будівлі. Після її закінчення будинок придбав статус Малої резиденції президента України, призначеної для прийому іноземних делегацій.

Кажуть, що герої роману «Майстер і Маргарита» М. Булгакова – Азазель і Воланд – створені автором під враженням від будинку з химерами.

Інститут шляхетних дівчат

«Місто є книгою, у якій вулиця займає сторінку. Будемо додавати нові аркуші, але не станемо виривати старі», - писав відомий історик Михайло Погодін. Київській вулиці Інститутській у цьому сенсі пощастило: вона після багатьох пертурбацій повернула своє історичне наймення і сьогодні, як і 170 років тому є прикрасою нашого міста.

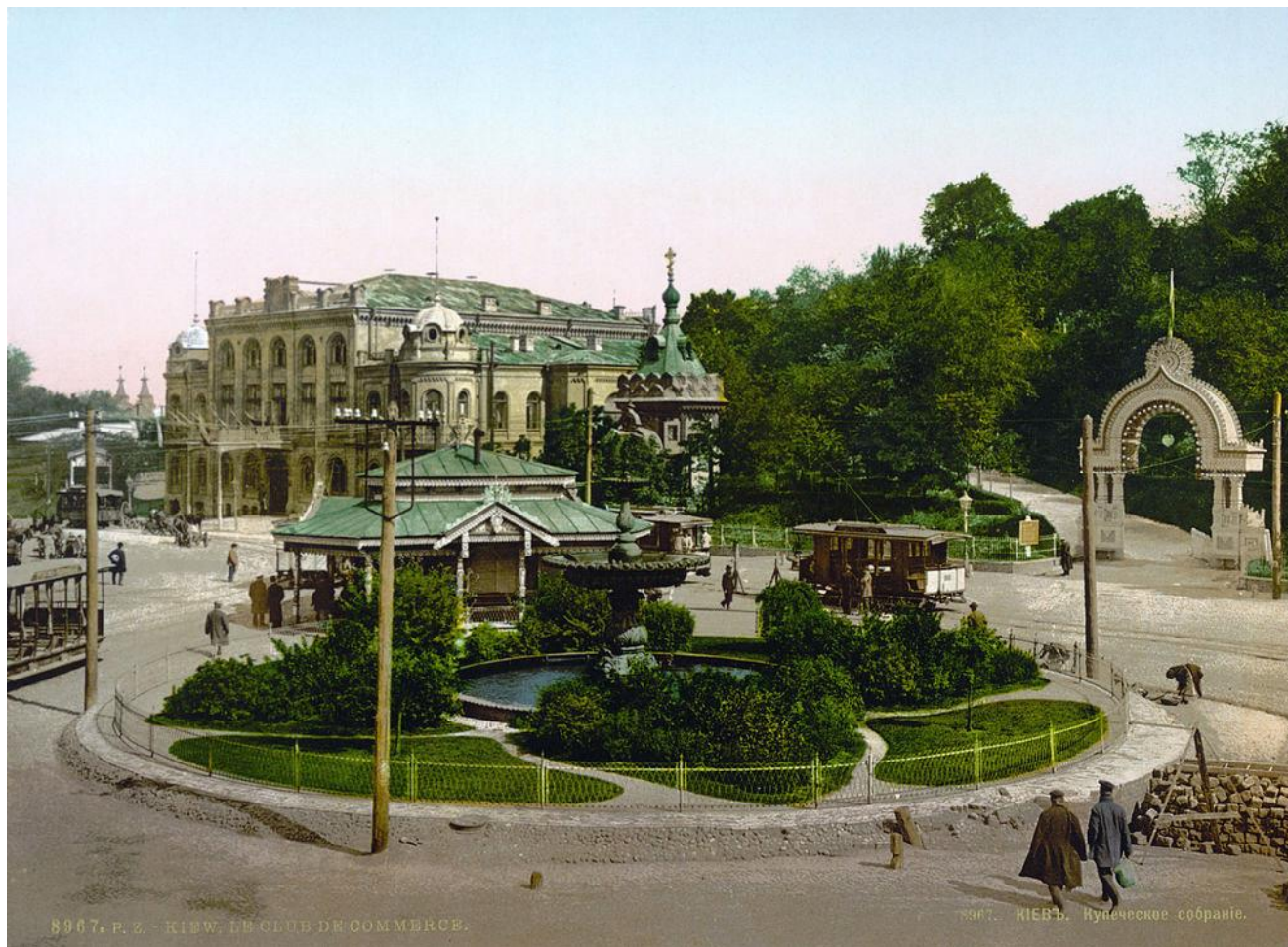
Появою Інститут шляхетних дівчат завдячує генерал-губернатору графу Василеві Левашову. Саме він, втілюючи в життя ідею цариці Марії Федорівни, яка очолювала товариство шляхетних дівчат, став активним призвідником жіночої освіти у нашому місті. Перша адреса новоствореного закладу - будинок фельдмаршала Остен-Сакена на розі нинішніх вулиць Інститутської і Липської.

У 1838 – 1842 роках збудовано власне величезне приміщення за проектом архітектора В.І.Боретті на вул. Іванівський,5 (згодом вул. Бегічева, Інститутська, 25-го Жовтня, Жовтневої революції, нині вулиці повернуто її історичну назву – Інститутська).

Інститут був побудований в формі полуратонди з колонадою, оформленою ліпниною із зображенням пелікана. На жаль, до наших днів не дожив фриз-рельєф на фронтоні будівлі, на якому пелікан годував у гнізді пташенят.

Існує легенда, що від надлишку материнської любові, самка пелікана душить своїх пташенят, але батько сімейства їх оживляє, роздерши дзьобом своє тіло і годуючи їх власною кров'ю. Вважається, що саме ця стара легенда, що символізує батьківську любов і самопожертву, надихнула Беретті на спорудження будівлі.

Національна філармонія України

Філармонія знаходиться у вишуканій споруді, на Європейській площі міста Києва, неподалік від Українського дому та костелу св. Олександра. Цей будинок було зведено на замовлення міського купецького клубу у 1882 році.

Територія, на якій розмістилась ця споруда, раніше була багата на мінеральні води, сюди могли прийти охочі та узяти собі цілющої води. Та без догляду місцевість занепала.

За проектом архітектора Володимира Ніколаєва у 1882 році будівлю було споруджено для київського Купецького зібрання, відому нині як Колонна зала імені М.В. Лисенка. Концертний зал Купецького зібрання мав чудову акустику, тому найвідоміші співаки та виконавці завжди виступали в ньому. Не погіршилася акустика Колонного залу ім. М.Лисенка й після реконструкції будинку в 1995 – 1996 роках.

Пропозиція знести будинок вносила у 1932 році, коли обговорювали план створення грандіозного парку культури. За задумом, він мав простягатися від схилів Дніпра до Львівської площі, а будівля, на думку одного з діячів культури, має «нікчемний» вигляд і заважає спорудженню парадних сходів від Хрещатика до набережної.

Вдруге доля будинку обговорювалася наприкінці 1970-х років у зв'язку із спорудженням нового приміщення Київського філіалу Центрального музею В.І. Леніна /нині – Український дім/. Аргументи були майже такі самі, та, на щастя, колишнє Купецьке зібрання вистояло. Купецьке зібрання проіснувало до 1919 року.

З 1927 по 1934 роки Державна філармонія працювала у Харкові, що був у ті роки столицею УРСР. У 1934 році філармонія повертається до Києва.

На початку війни у 1941 році діяльність філармонії припинили, а безцінні архіви спалили за наказом. Під час окупації Києва в будинку колишнього Купецького зібрання розташувався німецький офіцерський клуб. Цей будинок, один із небагатьох, уцілів поблизу зруйнованого Хрещатика.

У 1944 році київська філармонія розпочала свою роботу.

У 1962 році на відзнаку 120 років від дня народження і 50-річчя від дня смерті М.Лисенка Колонний зал Київської Державної філармонії присвоєно його ім'я.

До 100-річчя з дня побудови Купецького зібрання цьому будинку надано статус пам'ятки архітектури.

Архітектурна перлина столиці

Будівлі, як і люди, мають свої неповторні долі. Долю будинку Національного банку справедливо можна вважати щасливою. Переживши чимало воєн, революцій та інших суспільних потрясінь, ця перлина архітектури України так само дивує своєю урочистістю і довершеністю, як і далекого 1905 року народження.

Контору Державного комерційного банку в Києві було засновано у 1839 році. Згодом для неї купила великий двоповерховий будинок у стилі ампір на Інститутській вулиці, що належав київському дворянству. Проте рік у рік фінансові операції банку зростали і ставало дедалі очевидніше, що стара будівля вже не може задовольнити потреб контори Держбанку. Вирішено було споруджувати новий сучасний будинок.

Цілих десять років пішло на підшукування все нових і нових місць для будівництва. Лише восени 1902 року розпочалося будівництво на тій же Інститутській, поряд зі старим приміщенням банку.

Кращим було визнано проект архітектора О. В. Кобелєва. Пізніше до нього приєднався О. М. Вербицький, за ескізами котрого розроблено головний фасад. 1 серпня 1905 року (за старим стилем) контора перенесла свої операції до нового будинку, а 22 лютого наступного року – приміщення було освячено. Київ одержав прекрасну, зведену за останнім словом техніки, двоповерхову будівлю із цокольним та підвальним поверхами. Будинок зведений за зразками італійського Відродження, вражав своєю казковою красою. Його фасади та внутрішнє оздоблення виконані у флорентійському стилі з романськими, готичними та класичними формами. Головною окрасою є скульптури та ліплення італійця Еліа Сала, який залишив свої автографи також на інших відомих київських спорудах. Центральне місце у будівлі відведено операційний залі з кольоровими вітражами у вікнах і скляним плафоном.

Будівля була оснащена центральним паровим опаленням, електричним освітленням, подвійною вентиляційною системою – нагнітальною і витяжною. Сім електричних вентиляторів загальною потужністю близько 18 кінських сил могли протягом години двічі перекачати в приміщеннях усе повітря. Взимку приміщення підігрівалися батареями, влітку, проходячи холодними підземними каналами, - охолоджувалися.

Маленька деталь. Повітря для вентиляції бралось в спеціально посадженому у дворі банку розарії. Щоранку вмикалися спеціальні повітрозабірники і на всі поверхи робочих приміщень подавався п'яний аромат троянд. Під час ремонту будинку НБУ, з'ясувалося, що вентиляційні ходи в повному порядку. На місці ж колишнього розарію, біля повітрозабірних шахт... гараж.

Вже 1933 року (у зв'язку з майбутнім переведення столиці України із Харкова до Києва) будинок контори Держбанку перестав задовольняти зріслі потреби міста. Тому було прийнято рішення надбудувати ще два поверхи. У співавторстві з архітектором В. М. Риковим О. В. Кобелєв береться за розробку проекту надбудови ще двох поверхів.

Розпочаті 25 лютого 1934 року будівельні роботи були завершені за вісім з половиною місяців.

Цікаві технічні подробиці надбудови. Третій і четвертий поверхи мурували одночасно з підняттям даху. Тобто дах не знімали, а розрізали автогеном на сім частин і поступово піднімали за допомогою джеків і домкратів. Вага даху, піднятого на висоту 12 метрів – 330 тонн, периметр – 400 метрів.

За своїми високими художніми якостями цей будинок є одним із кращих серед споруд Києва ХХ століття. Проходячи заклопотано повз нього, знайдіть у щоденній суєті хоча б кілька хвилин і зупиніться. Помилуйтеся цим неповторним витвором людських рук, і ви відчуєте, що життя – не така вже й кепська річ, як нам інколи здається.

Ліпки

Покраяна ярами, пагориста земля від початку XVIII століття почала звикати до цієї назви. Зусиллями Києво-Печерської лаври в урочищі Клов було зведено палац, з півночі від якого насаджено гай м'яколистих лип. Наприкінці XIX століття в Липках інтенсивно зводили нові будинки, і часто тут і там вирубували то одну, то другу ділянку липового гаю. І залишилася сама лише назва та кілька десятків дерев. А Липки стали респектабельним і претензійним куточком Печерська.

Кловський палац

У 1753 році на кошти Києво-Печерського Свято-Успенського монастиря почалося будівництво розкішного палацу, що призначався для членів імператорської родини, які приїжджали в Києво-Печерську Лавру на молебні, та для вищого духовенства.

Історична місцевість Клов (звідки пішла назва) належала Лаврі. Площа Кловського палацу – 3 200 кв.м.

Архітектор з Санкт-Петербурга Петро Нейолов розробив проект двоповерхової будівлі майбутнього палацу. Але, відбудувавши всього один поверх, Нейолов відмовився від проекту. Саме тоді до уваги церковників потрапив талановитий кріпак зодчий, їх підданий Стефан Ковнір. Під його керівництвом добудували палац.

Протягом наступних чотирьох років всередині будівлі йшли оздоблювальні роботи при участі кращих українських народних майстрів.

Навколо палацу розбили фруктовий сад з величезним липовим гаєм. Цей район назвали Липки.

У 1863 році надбудовано третій поверх. В.Фрідріх (маляр та золотар) розписав плафон у великому залі, а іконописець К. Андреев виконав розпис по полотну.

Кловський палац – пам'ятка архітектури національного значення XVIII ст. Величезний та строгий палац, тіни якого декоровано пілястрами, разом із сандриками та наличниками віконних прорізів, прикрашених по черзі трикутниками й лучковими фронтонами, має вигляд архітектурної досконалості, що входить до колекції найкращих будівель Києва минулих століть.

З 2003 р. Кловський палац передано в експлуатацію Верховному суду України.

Маріїнський палац

Маріїнський палац був зведений у середині XVIII ст. як царська резиденція (Королівський палац) за державний рахунок. Взагалі вся ця історія будівництва схожа на якусь конкуренцію церкви і монархії, підсумком якої стала наявність в місті відразу двох палаців на Липках.

Протягом майже двох з половиною сторіч тут зупинялися царі, цариці та їхні родичі, всіляко оминаючи Кловський палац, який після будівництва кілька років був порожній.

Нині Маріїнський палац, відбудований після руйнувань, заподіяних під час Другої світової війни, та реконструйований у 1980-і роки, використовується для урядових урочистостей.

Музей старожитностей і мистецтв

Музей був заснований зусиллями української інтелігенції наприкінці XIX століття як перший загальнодоступний музей Києва.

Комітет з будівництва музею, очолюваний відомим меценатом - колекціонером Богданом Ханенком, обирав місце для нього, розглядалося декілька варіантів. Міська дума спочатку виділила землю у Маріїнському парку. Проте з цією ділянкою не погодилися з огляду на просвітницькі завдання майбутнього музею.

Товариство старожитностей і мистецтв звернулося до генерал-губернатора з поясненням: "Колекції різних предметів, що мають надійти до музею, призначаються не для задоволення лише цікавості, але для освіти та розвитку естетичного смаку в суспільстві й головним чином в учнівської молоді. Для досягнення цієї мети музей повинен розміщуватися в центральній місцевості міста. Проте відведене під забудову місце в Палацовому сквері не тільки віддалене від центру міста, а й від головніших навчальних закладів". Прохання було задоволене. Товариство старожитностей і мистецтв одержало зручнішу ділянку.

Будівля музею споруджена за проектом московського архітектора Петра Бойцова у неокласичному стилі. Доопрацьовував проект та керував роботами відомий київський зодчий Владислав Городецький. Скульптурне оздоблення фасаду виконано майстернею Еліо Саля. Спорудження музею коштувало 249 тис.крб., з яких уряд дав 100 тисяч, а члени родини Терещенків – 108 тис.крб.

1 серпня 1899 року на першому поверсі новозбудованого музею Київського товариства старожитностей і мистецтв відкрилася виставка в нагоди XI Всеросійського археологічного з'їзду. Цей день вважається датою заснування музею. Офіційно його відкрили тільки 30 грудня 1904 року.

Великі заслуги в розвитку закладу належали Богдану та Варварі Ханенкам, Терещенкам, В. Хвойці, М. Біляшівському, Д. Щербаківському, Ф. Ернсту та іншим. Особливо значний внесок в колекцію музею зробив Богдан Ханенко, який подарував свою археологічну колекцію з 3145 предметів, оцінювану в 70 тис. крб. (більше половини вартості всіх експонатів музею на час його відкриття).

У 1934 р. – на базі історичної та археологічної колекцій створили Державний історичний музей (нині Національний музей історії України). У будинку на вул. Грушевського, №6 залишилися художні колекції, на основі яких виник Київський державний музей українського мистецтва, тепер – Національний художній музей України.

Фонди Національного художнього музею України налічують близько 40 000 експонатів, серед яких – шедеври українського та закордонного живопису, скульптури та графіки від часів Київської Русі до сьогодення.

